

עלון דברי חיים לפרשת שמות

המקרא בתהלים אומר: "בית ישראל ברכו את ה', בית אהרן ברכו את ה', בית הלוי ברכו את ה', יראי ה' ברכו את ה'". מדוע לגבי כולם מוזכר "בית", ורק ליראי ה' לא ניתן בית?

אלא ש"בית" מסמל משהו נצחי, דבר שעובר בירושה מדור לדור, "בית אהרן" הוא כינוי לכהנים, לפי שכל המתייחס לזרע אהרן זוכה לכהונה, ואילו הבאים מ"בית לוי" ונמנים על שבט הלויים, נקראים "בית הלוי". משא"כ תורה ויראת שמים, אלה אינן עוברות בירושה, כמו שאמרו באבות "התקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך". לכך לא נאמר בהן "בית יראי ה'".

מעתה מובן איפוא ש"ויעש להם בתים" בתי כהונה ולויה במשמע, או בתי מלכות שאף היא עוברת בירושה, אבל לא בתים לתורה ולחכמה.

רבי אליהו מישקובסקי

"ויהי כי יראו המילדות את האלוקים ויעש להם בתים" [א', כ"א] וברש"י פירש את הפירוש "בתים": הקב"ה נתן להם שכר – בתי כהונה ולויה ומלכות שקרויין בתים, כהונה ולויה מיוכבד ומלכות ממרים. מעניין כאן להביא את הפשט של הראשונים הרבינו בחיי והטור שהסבירו את הכתוב – "ויעש להם בתים" דהכונה על פרעה, שהיות שראה "כי יראו המילדות את האלוקים", לכן "ויעש להם בתים" – כמין בתי מעצר לכל ילד את העבריות, או שבנה להם בתים על יד שומרי שיוכלו לעקוב אחר מעשיהן...

ובמדרש לקח טוב אף מוסיף ודורש מדכתיב "ויעש להם בתים" בלשון זכר, ולא נכתב "להן" בלשון נקבה, משמע שהכונה שתיקן פרעה למצרים בתים בין בתי ישראל, וזה לשונו: כיון שראה פרעה שהיו המילדות חומלות על בני ישראל, עמד ותיקן בתים למצרים להיות שכנים לישראל, כיון שנולד בן לישראל הן מרגישים בהם, שהרי התינוק בוכה, וכדרכם של תינוקות, כיון שהתינוק בוכה תינוק של מצרי שכיניו בוכה, והן מרגישים ונוטלין אותו וזורקין אותו ליאור...

ראשונים

"ותאמרנה המילדות אל פרעה כי לא כנשים המצריות העבריות כי חיות הנה בטרם תבוא אליהם המילדת וילדו" "כי חיות הנה" – בקיאות כמילדות, הרי הן משולות כחיות השדה שאינן צריכות מילדות. רש"י.

מסופר שפעם באה אשה אל הרב בעל התניא בכדי לבקש ממנו שיתפלל על בתה שהיא מתקשה ללדת. הרבי לא היה אז בבית, אך א' מזקני החסידים המפורסמים ור' שמואל מונקעס שמו ישב אז בבית המדרש. כשראתה אותו האשה, סברה שהוא הרבי ואמרה לו את בקשתה. אמר לה ר' שמואל שתאמר 7 פעמים "זכור" ותיושע... לאחר זמן באה אמה של היולדת לרבי והביאה לו פדיון והודתה לו על עצתו שהצליחה – ברוך ה', בתה ילדה בן! הבין הרבי שמן הסתם היה זה החסיד רבי שמואל, קרא לו ושאל מה היתה כוונתו בזה. ענה ר' שמואל: פשוט, ערכתי קל וחומר – אם כשאומרים פעם א' "זכור" זה גורם לאנשים גדולים וקטנים לצאת, הרי כשיאמרו ז' פעמים "זכור" בוודאי יצא תינוק קטן מזה...

"וקראתי לך אשה מינקת מן העבריות"

וברש"י: מלמד שהחזירתו על מצריות הרבה לינק ולא ינק לפי שהיה עתיד לדבר עם השכינה.

הרמ"א פסק שחלב אשה נכרית כשר כחלב ישראלית, ואעפ"כ אין להניק תינוק מן המצרית אם אפשר בישראלית, משום ש"חלב עובדת כוכבים מטמם הלב ומוליד לו טבע רע".

המקור לדין זה הובא בשם הרשב"א שהוא ממש רבינו שסירב לינוק מן המצריות.

"ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה"

הא דכתב "הבאים" בלשון הווה, ולכאורה היה צריך לכתוב "באו" בלשון עבר, היינו דהתורה מלמדינו שסוד הצלחתם ועמידתם של בני ישראל בארץ מצרים כיהודים, היה שהיו תמיד בבחינת "הבאים", כאילו עתה באו, שיעקב השריש בבני ישראל שלא ירגישו את עצמם כתושבים במצרים, אלא כמו שזה עתה באו... כי טבע האדם הוא, שכאשר מגיע למקום חדש וחש כבן בית שבתו שם, מרגיש את עצמו כ"תושב", מתרגל למנהגי המקום, לשפת התושבים וללבושם.

ועל פי זה יש לפרש מה שנאמר בהפטרה לפרשת שמות "הבאים ישרש יעקב יציץ ופרח בישראל" – יעקב אבינו השריש בבניו שהיו תמיד בבחינת "הבאים", שלא ישנו שמם לבושם ולשונם, ועל ידי זה "יציץ ופרח ישראל" – מכח זה פרחו בני ישראל לתפארה בפני עצמם ולא נטמעו בגויים...

ומעשה שהיה אצל רבי יהושע מבעלזא, כאשר בא אליו חסיד א' והתלונן בפניו שאין לו פרנסה, יעץ לו הרבי לנסוע למדינה אחרת, שם ימצא פרנסה. ברם התנה עמו, שיכתוב אליו תכופות. נסע החסיד והצליח בפרנסתו, וכתב לרבו שאכן הפרנסה בריוח, אולם מבחינה רוחנית אינו מרוצה, חסרה לו שם האווירה והחבורה החסידית, לכן ברצונו לשוב. השיבו הרבי שיחזק את עצמו וישאר שם. אחר תקופה כתב החסיד כי ב"ה התאקלם במקום החדש, ורכש לו ידידים. ציווה הרבי שיעזוב מיד את המקום וישבו לעירו. לתמיהת החסיד מדוע כל זמן שהרגיש שלא בנוח כזר ומנוכר, והורה לו להישאר, ואילו כעת מצווה לשוב. השיבו הרבי: דווקא משום כך, כשהרגשת שאין זה מקומך, לא חששתי שתושפע לרעה. אולם כאשר הנך מרגיש בנוח, יש לחוש שמא תשקע שם ותסור מדרך הישר...

רבי יהושע מבעלזא

"הבה נתחכמה לו"

ובגמרא איתא: שלשה היו באותה עצה: בלעם ואיוב ויתרו, בלעם שיעץ נהרג, איוב ששתק נידון ביסורין, יתרו שברח זכו בניו שישבו בלשכת הגזית.

על כרחך אתתה למד שבאסיפה זו כבר לא היתה כל עצה כנגד הפסק, והראייה שיתרו שברח לא היתה עליו כל תביעה. אדרבא, עוד קיבל על כך שכר גדול. אם כן מה טענה היתה כנגד איוב ששתק, שקיבל על כך יסורים נוראים ביותר?

אומרים בשם הרב מברסק, שאיוב נידון מדה כנגד מדה, טבע האדם הוא כשהוא מרגיש צער גדול הוא צועק, אפילו אם אין צעקתו מועילה כלום. הטענה על איוב היתה איך שמע גזירת פרעה על כלל ישראל ושתק, הלא אם היה חש בלבו את צרת הכלל ממילא היה צועק, אפילו שבאמת לא היה מועיל מאומה.

ונראה להוסיף על דבריו, שאם כך הם הדברים למה הוצרך לסבול כ"כ הרבה יסורים נוראים, האם לא היה לומד לקח מתוך צרה א' שהיתה מתרגשת עליו. אלא, רואים מכאן עד היכן צריך אדם להשתתף בצרת הכלל, שהיה לו לצעוק שם צעקה כה גדולה ומרה, כמו זו שיוצאת מכל היסורים האלו גם יחד.

רבי חיים שמואלביץ

"ויהי כי יראו המילדת את האלקים ויעש להם בתים"

וברש"י: בתי כהונה ולויה ומלכות שקרויין בתים. מניין לחז"ל שכוונת הכתוב דווקא לבתי כהונה, לויה ומלכות, ולא בתים לתורה, הרי באמת יצאו מהן גם משה ובצלאל שהיו גדולים בתורה ובחכמה?

ולכאורה הדבר תמוה, שהרי הוא סירב אך משום "שהיה עתיד לדבר עם השכינה" – כלשון חז"ל, ומנין שכך הוא אצל כל אחד מישראל?

אלא, מבואר כאן יסוד נכבד בחינוך, כיון שלכל ילד מישראל יש סיכוי להיות מדבר עם השכינה, צריך שחינוך כל ילד כזה אכן יהיה מושתת על מדריגה של "עתיד לדבר עם השכינה"!

רבי יעקב קמנצקי

"וקראתי לך אשה מינקת מן העבריות"

מכיון שתכונת האם עוברת לבן דרך חלב שמניקתו [כמבואר בתוספות במסכת עבודה זרה דף י' בשם המדרש], לכן משה כדי שטבעו יהיה רחמן, היה חייב לינוק מישראלית.

לפי זה יש לבאר אגדה שעמלו רבים לפרשה, והיא בבבא בתרא דף ט', שם מבואר שרב ששת הקפיד על רב אחדבוי, ונעשה רב אחדבוי אילם, ושכח תלמודו, ובאה אמו של רב ששת לבנה, וביקשה שימחול לרב אחדבוי ולא השגיח בה, עד שאמרה לרב ששת ראה אותך דדים שינקת מהם, ואז ביקש רחמים והתפלל שיבריא רב אחדבוי.

ולהנ"ל יבואר, שהיא רמזה לו, אף שאינו מוחל לו משום דלדעתך כוונתך לשם שמים שביזה תלמיד חכם, אבל מה יאמרו הבריות, שטבעך אכזר משום שינקת ממני ואני אכזרית. מיד הסכים לדבריה וביקש עליו רחמים.

פניני קדם

"וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי"

הטעם שלא נאמר במפורש "וילך עמרם ויקח את יוכבד דודתו", וכן מה שהדגישה התורה אשר הלך "איש" וכן ויקח את "בת". היינו כי משה רבינו היה איש האלוקים, עלה למרום וקיבל את התורה לישראל, וחששה תורתנו הקדושה אולי ברבות הימים יקום מישהו ויאמר כי משה היה בן השמים ויעשו אותו אלוהות.

לכן מדגישה התורה כבר בראשית הסיפור על הולדת משה: "וילך איש", איש דווקא, "ויקח את בת לוי", בת ככל בנות ישראל הכשרות, ושניהם היו בשר ודם רגילים, ומהם נולד בדרך הטבע האיש הקדוש הזה שנתעלה למעלת אדון הנביאים.

קהילת יצחק

"וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי"

ובבבא בתרא איתא: אפשר בת מאה ושלושים שנה וקרא לה בת? אמר רב יהודה בר זבידא: מלמד שנולדו בה סימני נערות, נתעדן הבשר, נתפשטו הקמטין וחזר היופי למקום.

וצריך ביאור מה קשה לגמרא? וכי מפני שהיתה בת ק"ל שנה חדלה מלהיות בת לוי? [ועיין ברש"י שם שפירש שהיה לו לקרוא לה "אשה", ומכל מקום, אף בת לוי היא?]

ויש לפרש על פי המובא בפרקי אבות כמה משניות שלא מוזכרים שמות התנאים, אלא נקראים על שמות אביהם, וזאת מדוע? ביאר שם התוספות יום טוב הוא משום שלא האריכו ימים.

ועל כן, מאחר שיוכבד האריכה ימים, שהרי היתה אז בת ק"ל שנה, מובן מדוע תממה הגמרא על שקרא לה "בת". ודברי פי חכם חן!

ליקוטי שושנים

"ומשה היה רועה את צאן יתרו חותנו וינהג את הצאן אחר המדבר" [ג', א']

"וינהג את הצאן" - משה רבינו הנהיג והדריך את הצאן קדשים, היינו בני ישראל, "אחר המדבר" - לאחר את הדיבור, כלומר לחשוב היטב לפני כל דיבור שמוציאים מהפה...

האמרי חיים

"ויאמר משה אל האלוקים הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרתיה להם אלוהי אבותיכם שלחני אליכם ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם ויאמר אלוקים אל משה אהיה אשר אהיה"

מסופר על רבי ברוך ממעז'בוז', כשנתקבל לכהן בעירו ברבנות, היה זה בשבת פרשת שמות, וכאשר עלה על הבימה לשאת את דרשתו הראשונה בעיר, היו אנשים למדנים שניסו על העת לסתור את פלפולו... אז הפסיק רבי ברוך את פלפולו ואמר: בפרשתינו כתוב "ויאמר משה אל האלוקים הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרתיה לה אלוקי אבותיכם שלחני אליכם ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם" - שמה כשאבוא אליהם ללמדם לדעת דרך ה', יאמרו לי מה שמו? - שהם למדנים גדולים ממני ויודעים את שמו של הקב"ה יותר ממני, ולכן "מה אומר אליהם"? ענה לו הקב"ה "אהיה אשר אהיה" - "אהיה" בגימטריא כ"א, ו"אהיה אשר אהיה" - כ"א פעמים כ"א בגימטריא 441 כמנין "אמת", וא"כ אמור להם שאתה ה"אמת" הם אינם יודעים עוד!...

"ויאמר משה אלא ה' בי אדני לא איש דברים אנכי"

מסופר על החוזה מלובלין שנהג בכל שנה לפני ראש השנה לבקש רשימה של כל היודעים לתקוע בשופר, והיה בוחר מביניהם מי יהיה התוקע.

גם רבי בונים מפשיסחא נרשם, ואכן ה"חוזה" עיין ברשימה ואמר: תקיעת שופר "חכמה" ואינה מלאכה, ובונים "חכם", לכן הוא יהיה התוקע. הכניסו ה"חוזה" לחדרו ולימדו את כוונות התקיעות, שידע לכוין בעת תקיעתו.

כאשר סיים הרבי ללמדו, אמר הרבי בונים - אבל איני יודע לתקוע כלל וכלל! הביט בו הרבי בהקפדה, א"כ למה נכנסת? השיב רבי בונים: רציתי ללמוד את הכוונות, למדתי כן ממשה רבינו, מתחילה שאל "ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם", ואחר שלימדו הקב"ה, אמר "לא איש דברים אנכי". ענה לו הרבי מלובלין: מה אתה מדמה עצמך למשה רבינו? השיב הרבי ר' בונים: גם הרבי אינו אלוקים...

"הלא אהרן אחיך הלוי ידעתי כי דבר ידבר הוא וגם הנה יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו"

ובמדרש מובא: ע"י "וראך ושמח בלבו", זכה לחושן המשפט על לבו. ונשאלת השאלה, איזה שכר מידה כנגד מידה יש כאן בהבאת מתנה זו של חושן המשפט לאהרן?

שאלה זו שאל החתם סופר בבואו לפרשבורג לראשונה כאשר נבחר להיות שם לרב המקום ויצאו לקראתו חשובי העיר ות"ח בראשם.

ותירץ, דהנה דרך העולם בעת בא לעיר אב חדש, יוצאים לפניו כל בני הקהילה ומכבדים אותו כראוי, אך כמו בכל מקום תמיד ישנם את המתנגדים שהם מתחלקים לשלשה קבוצות אנשים: האחת - שאין יוצאים לקראתו כלל בבואו, ומגלים שנאתם בגלוי... והשנייה - שיוצאים לקראתו, אך מצניעים קנאתם ושנאתם, ועמדים הם בקצה המחנה, ולא ידברו איתו ולא יראו פניו. והשלישית - אנשי מרמה המראים לפניו כאוהבים ומקבלים אותו בדברים ובסבר פנים אבל אין תוכם כבדם, ובקרבם ישימו ארבע וישנאוהו. והבטיח הקב"ה למשה, שאצל אהרון לא יהיה אף אחד מג' דברים הללו, אלא הוא "יצא לקראתך מעצמו", וגם "וראך", וכמו כן "ושמח בלבו" שלא יהיה אחד בפה ואחד בלב...

וא"כ, מובן למה זכה לחושן המשפט על לבו, שע"י שהיה תוכו כבדו, זכה גם לחושן המשפט ואורים ותומים שמגלים צפונות - מידה כנגד מידה!...

החתם סופר

"לא איש דברים אנכי גם מתמול גם משלשם"

מאי "גם מתמול גם משלשם"?

אלא, יש אדם שאינו נואם, אבל אם הוא מתכוון יום-יומיים לפני, עולה בידו לנאום.

על כך אמר משה אם גם אתכוון יום-יומיים "גם מתמול גם משלשם" - לא איש דברים אנכי!

כתב סופר

שבת שלום!

יוצא לאור לעילוי נשמת רבקה בת קוקה ז"ל. ת.נ.צ.ב.ה.

לכל ענייני העלון נא לפנות למייל ל: kosssover@gmail.com